

„Fizyka materii skondensowanej i struktur półprzewodnikowych”
Wykład 7 (28.04.2021)

Tomasz Kazimierczuk

Zakład Fizyki Ciała Stałego
Instytut Fizyki Doświadczalnej
Wydział Fizyki
Uniwersytet Warszawski

Na podstawie materiałów prof. M. Baja

Struktura pasmowa stanów elektronowych

GĘSTOŚĆ STANÓW ELEKTRONOWYCH

Gęstość stanów w przestrzeni odwrotnej

- Warunki periodyczności Borna-Karmana prowadzą do:

$$\vec{k} = \frac{n_1}{N_1} \vec{a}_1^* + \frac{n_2}{N_2} \vec{a}_2^* + \frac{n_3}{N_3} \vec{a}_3^* \quad n_1, n_2, n_3 \in \mathbb{Z}$$

- dozwolone wektory falowe \vec{k} stanowią **dyskretną sieć punktów równomiernie rozłożoną w przestrzeni wektora falowego**; komórkę elementarną sieci odwrotnej (strefę Brillouina) wypełnia

$$N_1 \cdot N_2 \cdot N_3$$

takich punktów. **Tyle też będzie stanów w każdym paśmie.**

N_1, N_2, N_3 mogą być różne, ale najczęściej przyjmujemy takie same

- **Gęstość stanów w przestrzeni wektora falowego będzie stała:**

$$\rho_V(\vec{k}) = \frac{N_1 \cdot N_2 \cdot N_3}{V_{el}^*}$$

gdzie V_{el}^* – objętość komórki elementarnej sieci odwrotnej

Gęstość stanów w przestrzeni odwrotnej

$$V_{el}^* = \vec{a}_1^* \cdot (\vec{a}_2^* \times \vec{a}_3^*) = \frac{(2\pi)^3}{V_{el}^3} (\vec{a}_2 \times \vec{a}_3) \cdot [(\vec{a}_3 \times \vec{a}_1) \times (\vec{a}_1 \times \vec{a}_2)] =$$

$$= \frac{(2\pi)^3}{V_{el}^3} (\vec{a}_2 \times \vec{a}_3) \cdot \left\{ \vec{a}_1 [(\vec{a}_3 \times \vec{a}_1) \cdot \vec{a}_2] - \vec{a}_2 [(\vec{a}_3 \times \vec{a}_1) \cdot \vec{a}_1] \right\} =$$

$$= \frac{(2\pi)^3}{V_{el}^3} V_{el}^2 = \frac{(2\pi)^3}{V_{el}}$$

przy wykorzystaniu wzoru:

$$\vec{A} \times (\vec{B} \times \vec{C}) = \vec{B}(\vec{A} \cdot \vec{C}) - \vec{C}(\vec{A} \cdot \vec{B})$$

Gęstość stanów: $\rho_V(\vec{k}) = \frac{N_1 \cdot N_2 \cdot N_3}{(2\pi)^3} V_{el} = \frac{1}{(2\pi)^3} V_{crystal}$

Gęstość stanów w przestrzeni wektora falowego liczona na jednostkę objętości kryształu (**bez uwzględnienia możliwości obsadzenia każdego stanu przez 2 elektrony o przeciwnych spinach**), dla n-wymiarowej przestrzeni wektora falowego (n=1, 2, 3):

$$\rho_n(\vec{k}) = \frac{1}{(2\pi)^n}$$

×2 w przypadku uwzględnienia degeneracji spinowej

Gęstość stanów w przestrzeni odwrotnej

Gęstość stanów w przestrzeni energii:

$$N = \rho(E)dE = \int_E^{E+dE} \rho(\vec{k})dV_{\vec{k}}$$

- $dE = (\nabla_k E(\vec{k})) \cdot d\vec{k} = |\nabla_k E(\vec{k})| dk_{\perp}$

prostopadły do powierzchni stałej energii

- $dV_{\vec{k}} = dS_E dk_{\perp}$

element powierzchni stałej energii

- $\rho(E)dE = \int_E^{E+dE} \rho(\vec{k})dV_{\vec{k}} = \frac{1}{(2\pi)^n} \left(\int_{E(\vec{k})=const} \frac{dS_E}{|\nabla_k E(\vec{k})|} \right) dE$

- obszary, w których:

$$|\nabla_k E(\vec{k})| \approx 0$$

dają istotny wkład do $\rho(E)$

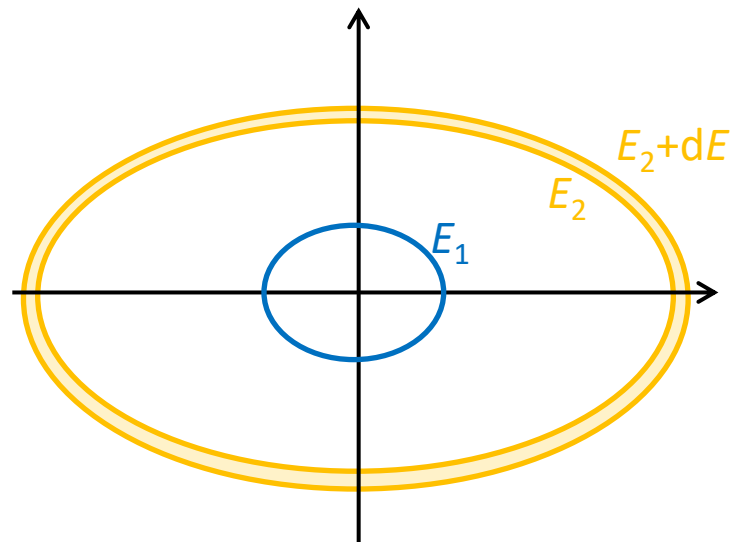
\Rightarrow **osobliwości van Hove**

L. van Hove, *Physical Review* **89**, 1189 (1953)

Gęstość stanów w przestrzeni odwrotnej

Gęstość stanów w przestrzeni energii:

$$N = \rho(E)dE = \int_E^{E+dE} \rho(\vec{k})dV_{\vec{k}}$$

Gęstość stanów w przestrzeni odwrotnej

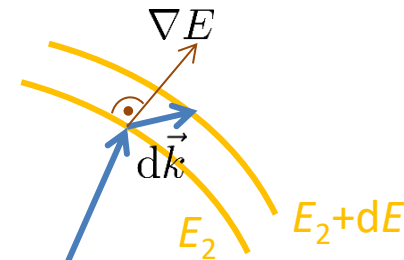
Gęstość stanów w przestrzeni energii:

$$N = \rho(E)dE = \int_E^{E+dE} \rho(\vec{k})dV_{\vec{k}}$$

- $dE = (\nabla_{\vec{k}} E(\vec{k})) \cdot d\vec{k} = |\nabla_{\vec{k}} E(\vec{k})| dk_{\perp}$

prostopadły do powierzchni stałej energii

$$\left(df = \frac{df}{dy} dy \right)$$

Gęstość stanów w przestrzeni odwrotnej

Gęstość stanów w przestrzeni energii:

$$\rho(E)dE = \int_E^{E+dE} \rho(\vec{k}) dV_{\vec{k}}$$

- $dE = (\nabla_{\vec{k}} E(\vec{k})) \cdot d\vec{k} = |\nabla_{\vec{k}} E(\vec{k})| dk_{\perp}$

prostopadły do powierzchni stałej energii

- $dV_{\vec{k}} = dS_E dk_{\perp}$

element powierzchni stałej energii

- $\rho(E)dE = \int_E^{E+dE} \rho(\vec{k}) dV_{\vec{k}} = \frac{1}{(2\pi)^n} \left(\int_{E(\vec{k})=const} \frac{dS_E}{|\nabla_{\vec{k}} E(\vec{k})|} \right) dE$

- obszary, w których:

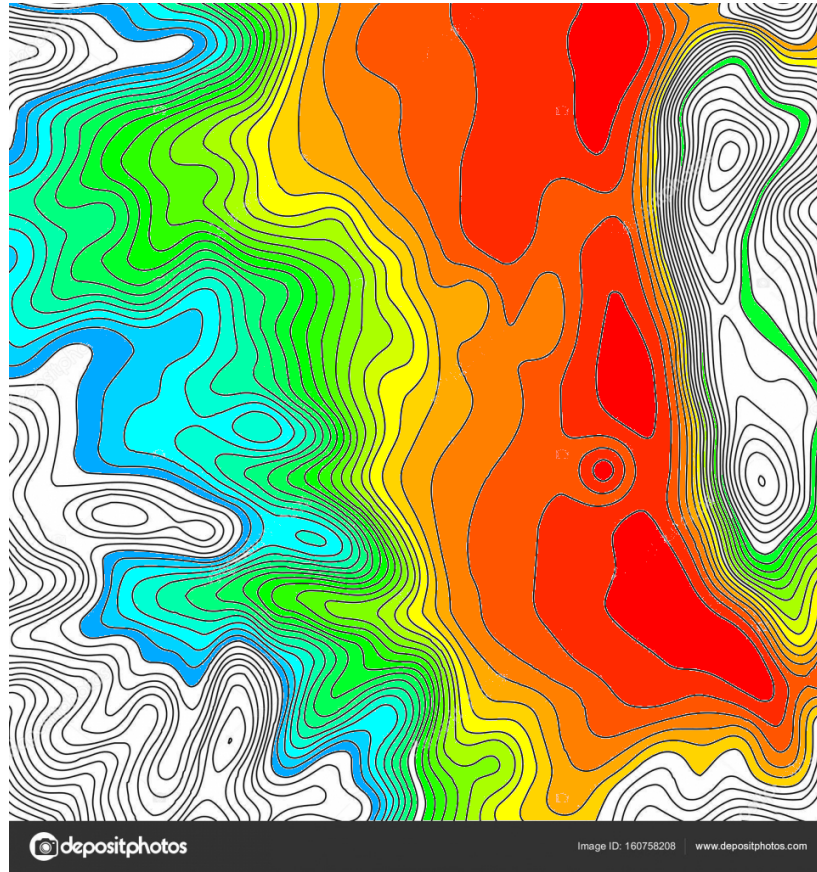
$$|\nabla_{\vec{k}} E(\vec{k})| \approx 0$$

dają istotny wkład do $\rho(E)$

\Rightarrow **osobliwości van Hove**

L. van Hove, *Physical Review* **89**, 1189 (1953)

Osobliwości van Hove

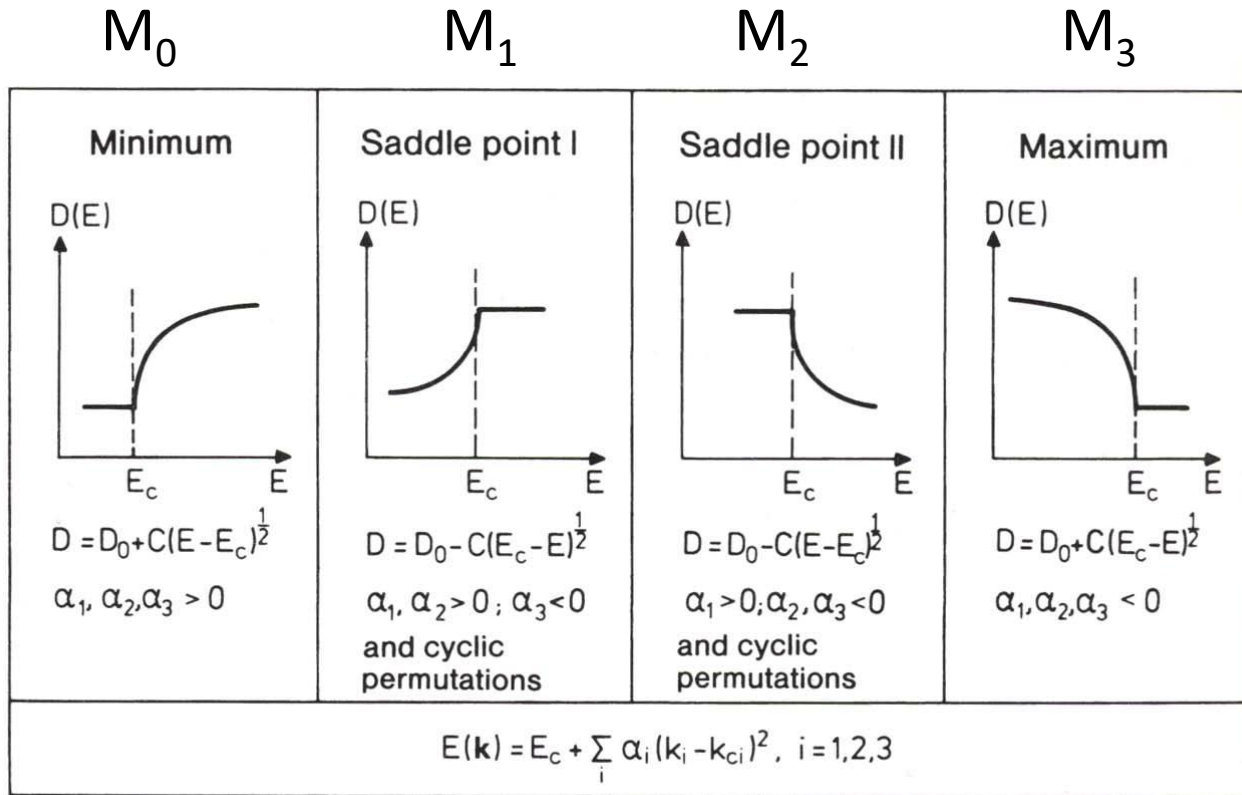

Analogia trochę kulawa – dlaczego?

Osobliwości van Hove

Wkład do gęstości stanów okolic punktów osobliwych:

3D:

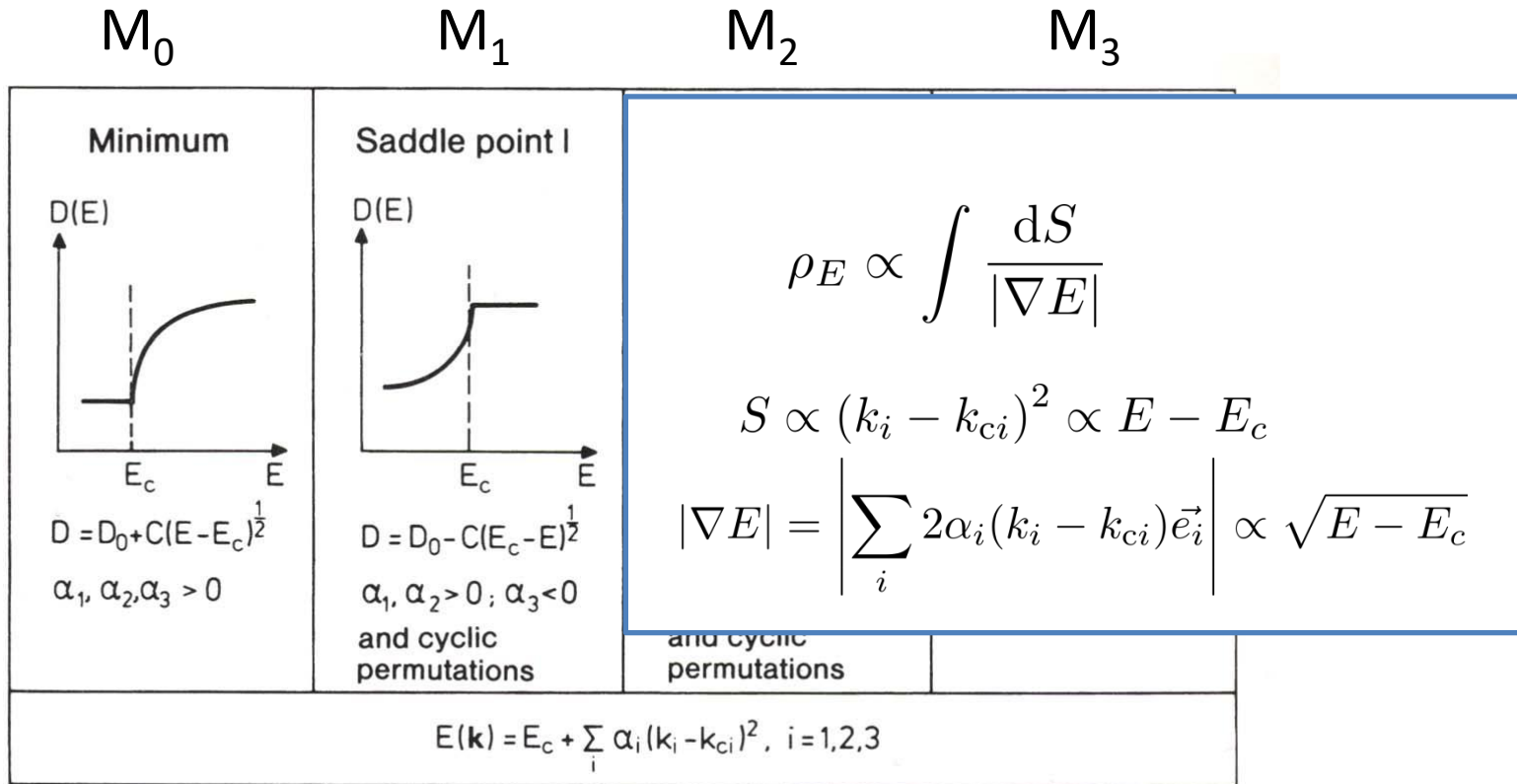

H. Ibach, H. Lüth, Solid-State Physics

Osobliwości van Hove

Wkład do gęstości stanów okolic punktów osobliwych:

3D:

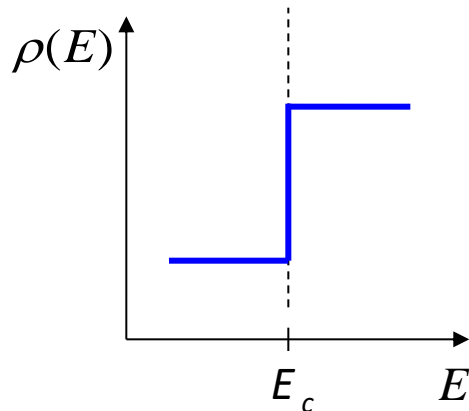
H. Ibach, H. Lüth, Solid-State Physics

Osobliwości van Hove

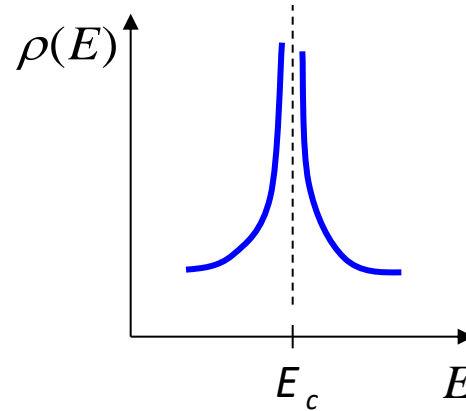
Wkład do gęstości stanów okolic punktów osobliwych:

2D:

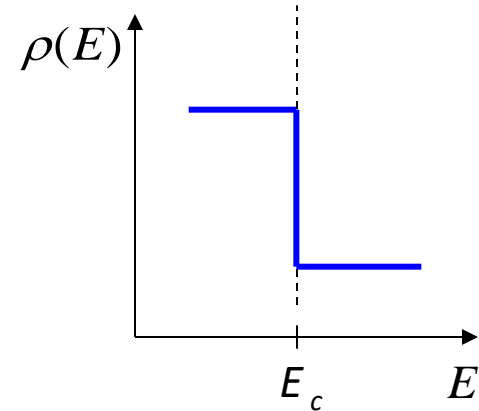
minimum

punkt siodłowy

maksimum

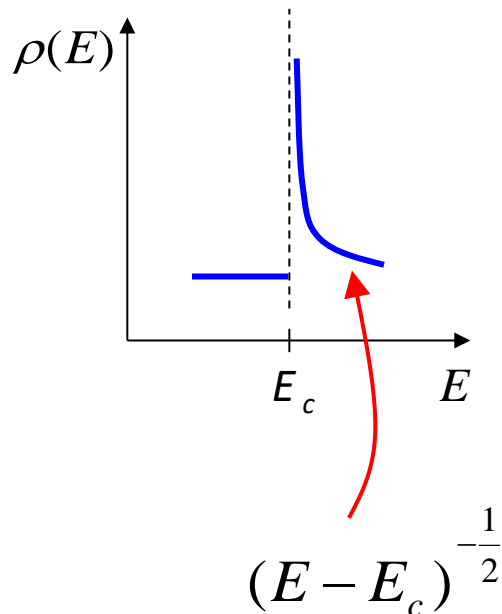
$$\rho(E) = C - A \cdot \ln \left| 1 - \frac{E}{E_c} \right|$$

Osobliwości van Hove

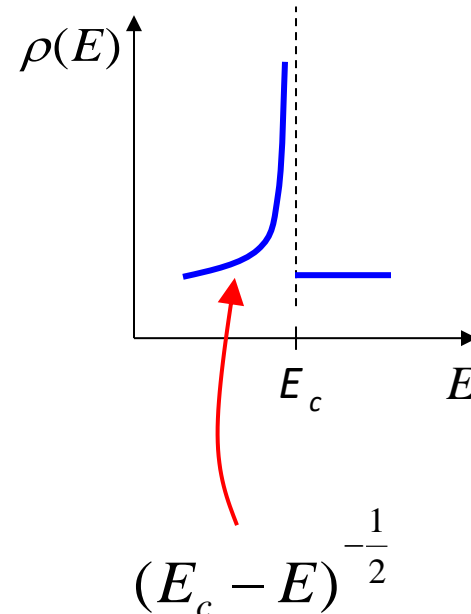
Wkład do gęstości stanów okolic punktów osobliwych:

1D:

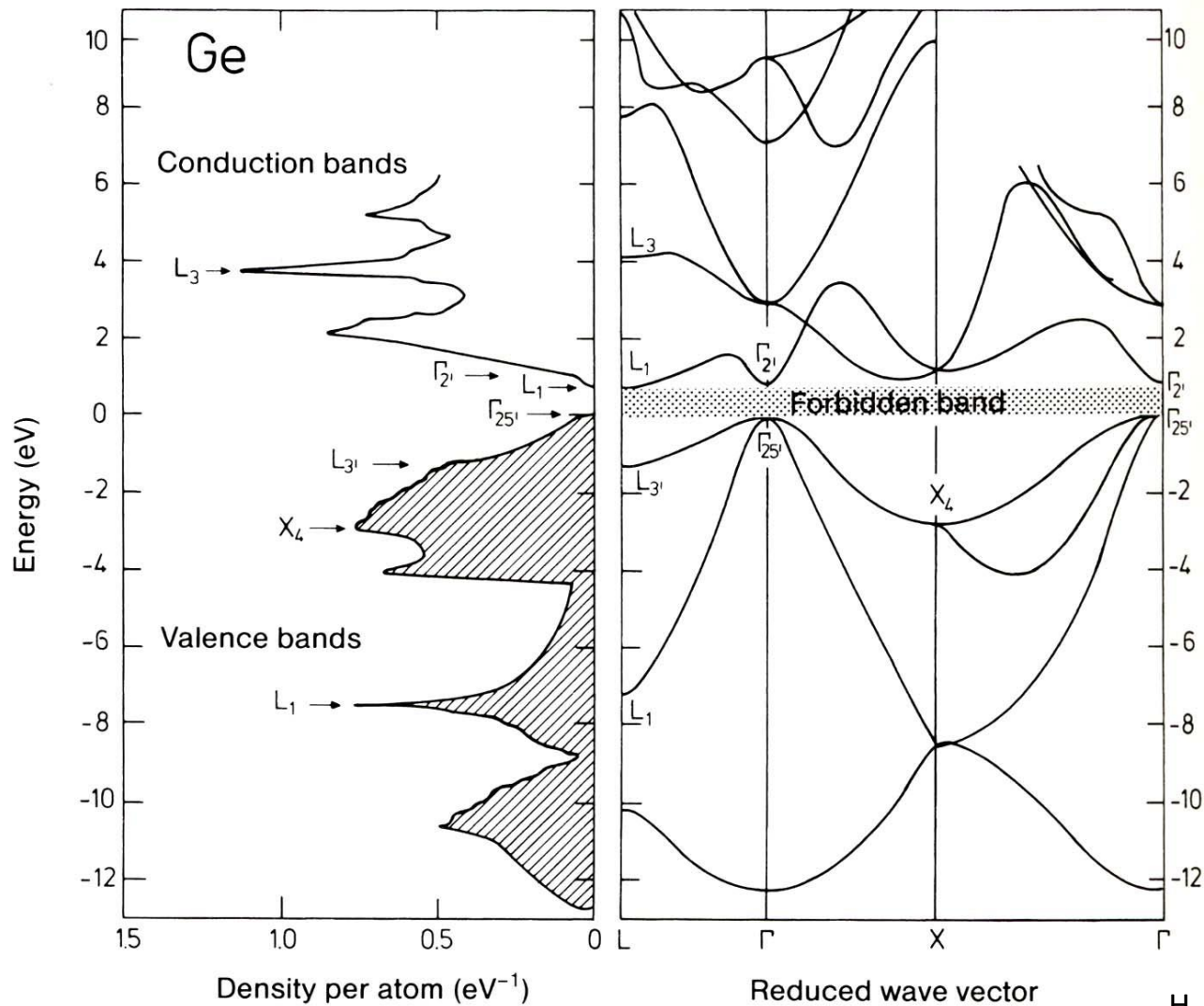
minimum

maksimum

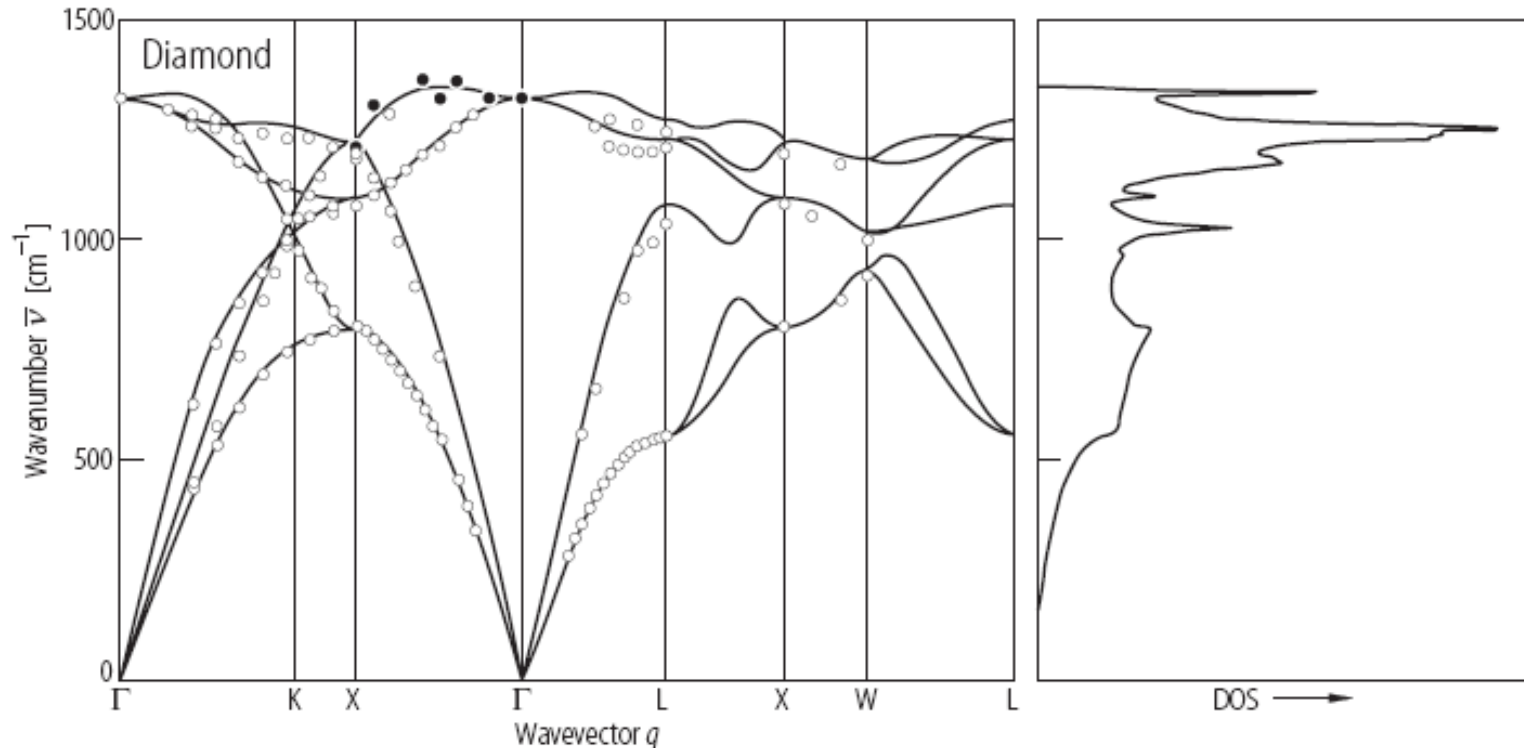
Przykłady gęstości stanów

H. Ibach, H. Lüth, Solid-State Physics

Przykłady gęstości stanów

Widmo fononów oraz gęstość stanów fononowych w diamencie

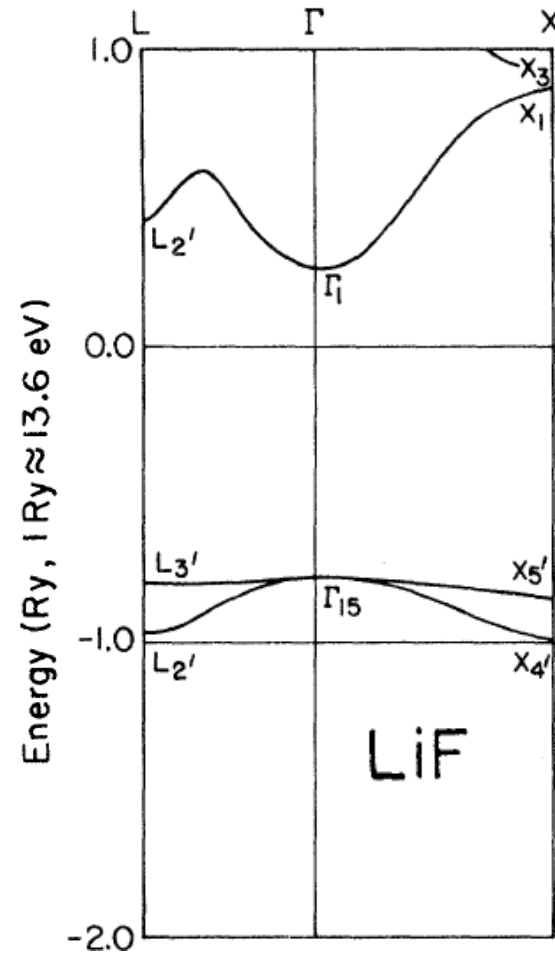
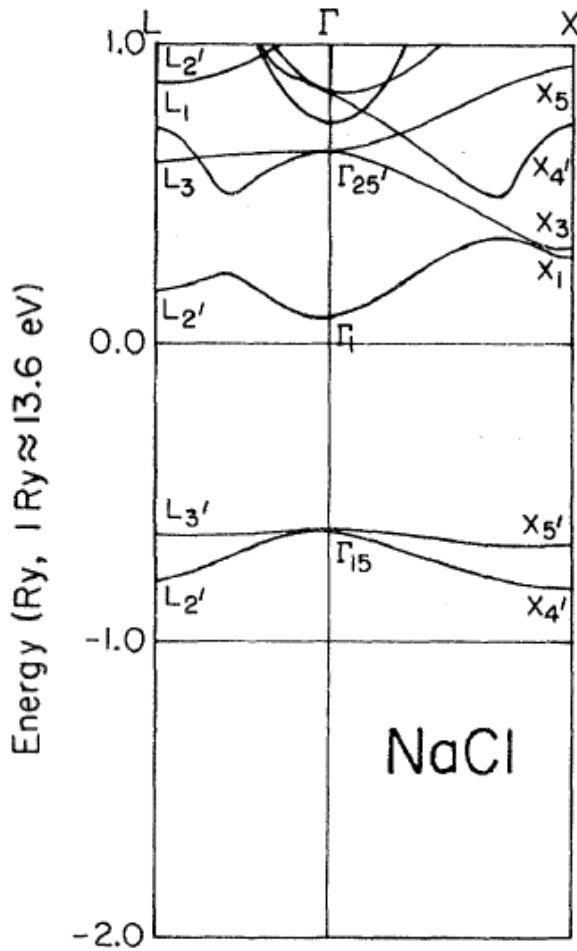

Warren, J. L., Yarnell, J. L., Dolling, G., Cowley, R. A.: Phys. Rev. 158 (1967) 805.

Burkel, E.: "Inelastic Scattering of X-Rays with Very High Energy Resolution", Springer, Berlin, etc. (1991).

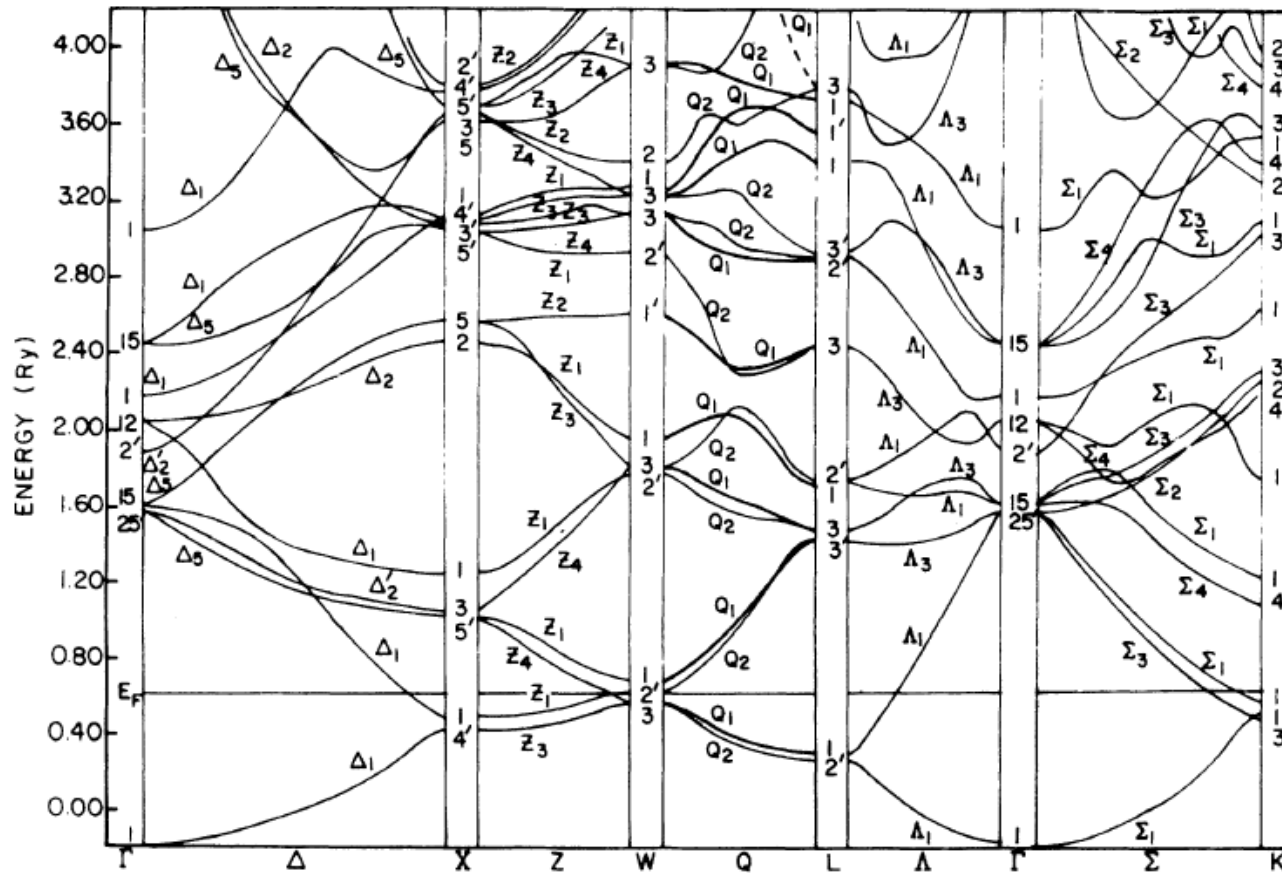
Pavone, P., Karch, K., Schütt, O., Windl, W., Strauch, D., Giannozzi, P., Baroni, S.: Phys. Rev. B 48 (1993) 3156.

Przykłady gęstości stanów

Kunz, A.B.: Phys. Rev. **B26**, 2056 (1982)

Przykłady gęstości stanów

Al:

$[1s^2 2s^2 2p^6] 3s^2 3p^1$

$[\text{Ne}] 3s^2 3p^1$

elektrony s i p

FIG. 1. Electronic structure of Al along symmetry directions.

Szmulowicz, F., Segall, B.: Phys. Rev. B **21**, 5628 (1980).

Przykłady gęstości stanów

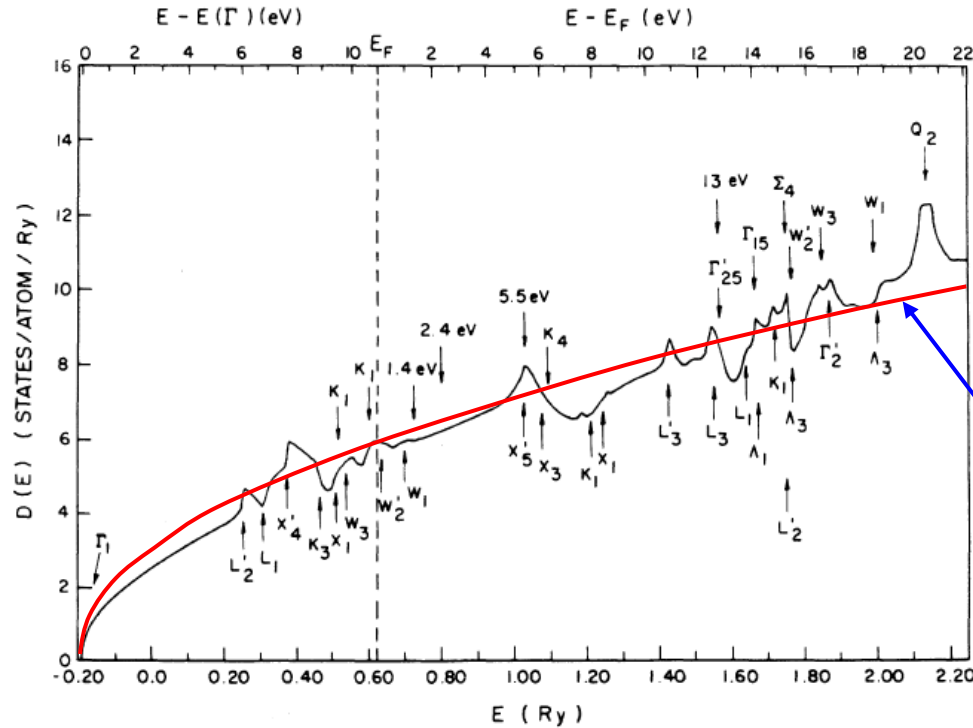
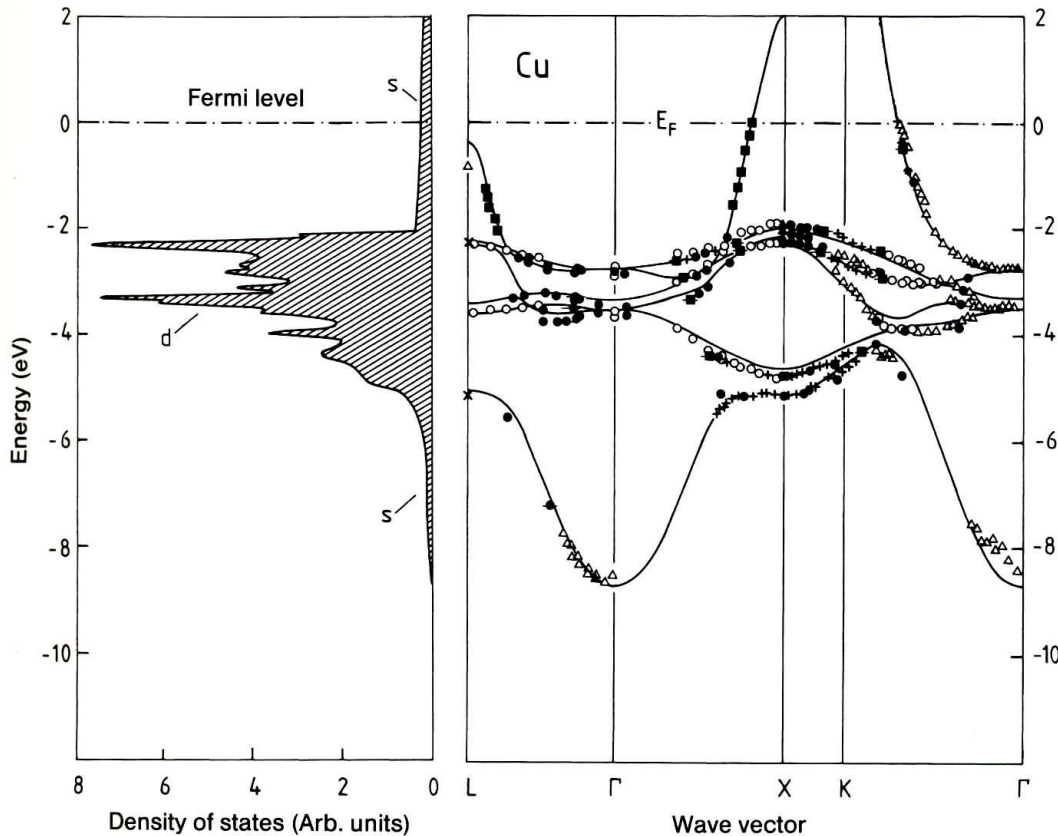

FIG. 2. Density of states of Al. The states responsible for structure are indicated by letters denoting their irreducible representations. The arrows at 1.4, 2.4, 5.5, and 13 eV indicate the location of structure in the experimental K absorption in Ref. 6.

gęstość stanów prawie jak dla elektronów swobodnych!

Szumłowicz, F., Segall, B.: Phys. Rev. B**21**, 5628 (1980).

Przykłady gęstości stanów

Cu:

$[1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6] 3d^{10} 4s^1$

$[Ar] 3d^{10} 4s^1$

elektrony d !

*bardzo słabo dyspersyjne
pasma d*

Fig. 7.12. Bandstructure $E(\mathbf{k})$ for copper along directions of high crystal symmetry (*right*). The experimental data were measured by various authors and were presented collectively by Courths and Hüfner [7.4]. The full lines showing the calculated energy bands and the density of states (*left*) are from [7.5]. The experimental data agree very well, not only among themselves, but also with the calculation

H. Ibach, H. Lüth, Solid-State Physics –
za H. Eckhardt, L. Fritsche, J. Noffke: *J. Phys. F*, 14, 97 (1984)

Gęstość stanów w ciałach amorficznych

Gęstość stanów $\rho(E)$ ma sens niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z kryształem, czy np. z ciałem amorficznym. Opis stanów za pomocą wektora falowego \vec{k} (a więc także $\rho(\vec{k})$) ma jednak sens **wyłącznie** w przypadku istnienia symetrii translacyjnej hamiltonianu (kryształ).

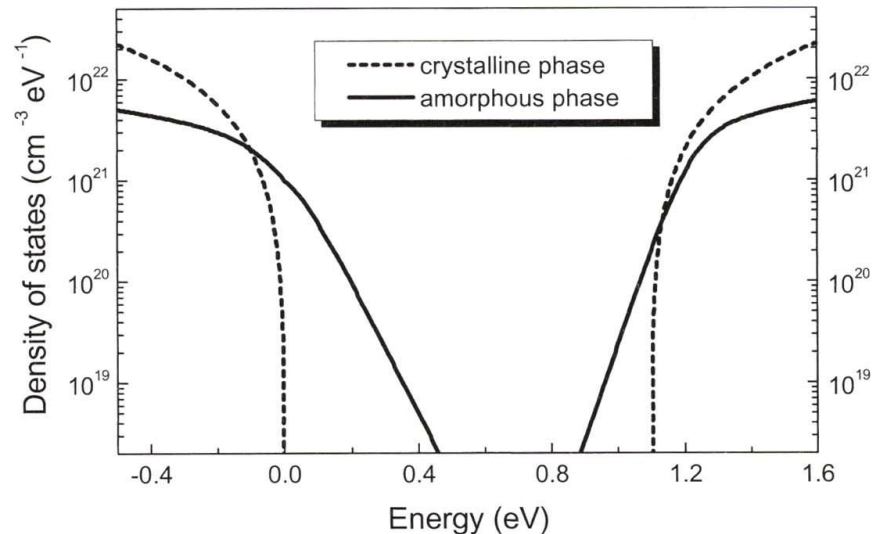

Fig. 7.15. Schematic density of states of an ideal amorphous material with saturated tetrahedral bonds to the nearest-neighbors (*full line*). The numbers for the density of states correspond to amorphous silicon. Compared to crystalline silicon (*dashed line*) the density of states possesses exponential tails into the band gap. Non-saturated bonds in the amorphous network lead to additional states in the forbidden zone. For practical applications of amorphous silicon (e.g. in solar cells) one attempts to reduce the number of unsaturated bonds by adding hydrogen

Gęstość stanów – pasmo paraboliczne i sferyczne

- Zależność dyspersyjna dla pasma parabolicznego i sferycznego:

$$E(\vec{k}) = E(k) = E_0 + \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*}$$

- Liczba stanów w obszarze energii $E_0 \div E$:

$$N(E) = \int_{E_0}^E \rho(E') dE'$$

- Gęstość stanów:

$$\rho(E) = \frac{dN(E)}{dE}$$

- Trzeba obliczyć $N(E)$ i zróżniczkować, pamiętając że (z uwzględnieniem spinu):

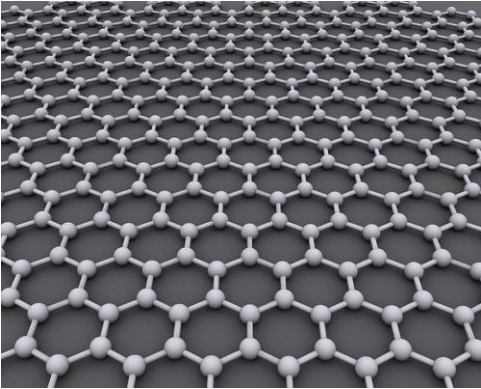
$$\rho_n(\vec{k}) = \frac{2}{(2\pi)^n}$$

Gęstość stanów – pasmo paraboliczne i sferyczne

n=1	n=2	n=3
$N_1(E) = 2k(E) \cdot \rho_1(\vec{k}) =$ $= 2k(E) \cdot \frac{2}{2\pi}$	$N_2(E) = \pi[k(E)]^2 \cdot \rho_2(\vec{k}) =$ $= \pi[k(E)]^2 \cdot \frac{2}{(2\pi)^2}$	$N_3(E) = \frac{4\pi}{3}[k(E)]^3 \cdot \rho_3(\vec{k}) =$ $= \frac{4\pi}{3}[k(E)]^3 \cdot \frac{2}{(2\pi)^3}$
$k(E) = \left[\frac{2m^*(E - E_0)}{\hbar^2} \right]^{\frac{1}{2}}$	$k^2(E) = \frac{2m^*(E - E_0)}{\hbar^2}$	$k^3(E) = \left[\frac{2m^*(E - E_0)}{\hbar^2} \right]^{\frac{3}{2}}$
$N_1(E) = 2 \left[\frac{2m^*(E - E_0)}{\hbar^2} \right]^{\frac{1}{2}} \cdot \frac{2}{2\pi}$	$N_2(E) = \pi \frac{2m^*(E - E_0)}{\hbar^2} \cdot \frac{2}{(2\pi)^2}$	$N_3(E) = \frac{4\pi}{3} \left[\frac{2m^*(E - E_0)}{\hbar^2} \right]^{\frac{3}{2}} \cdot \frac{2}{(2\pi)^3}$
$\rho_1(E) = \frac{1}{\pi} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{\frac{1}{2}} \cdot \frac{1}{\sqrt{(E - E_0)}}$	$\rho_2(E) = \frac{1}{\pi} \frac{m^*}{\hbar^2} \cdot \Theta(E - E_0)$	$\rho_3(E) = \frac{1}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{\frac{3}{2}} \cdot \sqrt{(E - E_0)}$

Gęstość stanów – liniowa zależność dyspersyjna

P. R. Wallace, „The Band Theory of Graphite”, *Physical Review* **71**, 622 (1947).

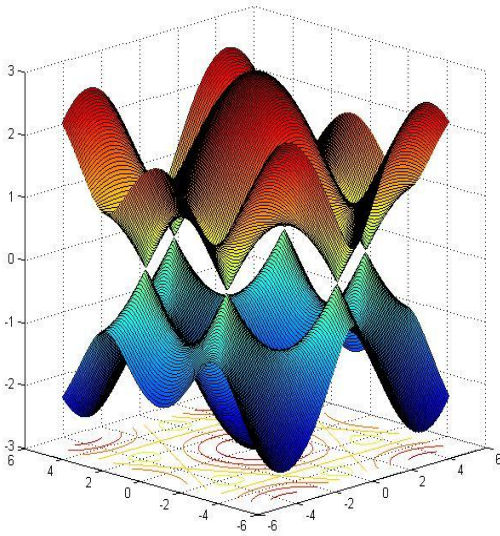
- Metoda ciasnego wiązania
- Przy uwzględnieniu oddziaływania wyłącznie pomiędzy najbliższymi sąsiadami:

$$E(\vec{k}) = \pm \sqrt{\gamma_0^2 \left(1 + 4 \cos^2 \frac{k_y a}{2} + 4 \cos \frac{k_y a}{2} \cdot \cos \frac{k_x \sqrt{3} a}{2} \right)}$$

- 6 punktów na granicy 1BZ w $\vec{k} = \vec{k}_i$, wokół których mamy liniową zależność dyspersyjną:

$$E(\vec{k}) = \hbar \tilde{c} \left| \vec{k} - \vec{k}_i \right|$$

- jak w takim przypadku wygląda gęstość stanów?

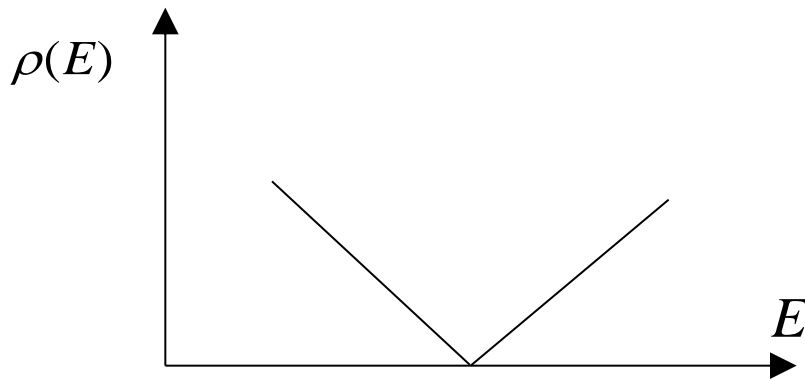
Gęstość stanów – liniowa zależność dyspersyjna

- Energia: $E(\vec{k}) = \hbar\tilde{c}|\vec{k} - \vec{k}_i|$
- Wektor falowy: $|\vec{k} - \vec{k}_i| = \frac{E(\vec{k})}{\hbar\tilde{c}}$
- Liczba stanów:

$$N_2(E) = \pi[k(E)]^2 \cdot \rho_2(\vec{k}) = \pi|\vec{k} - \vec{k}_i|^2 \cdot \frac{2}{(2\pi)^2} = \pi\left(\frac{E}{\hbar\tilde{c}}\right)^2 \cdot \frac{2}{(2\pi)^2}$$

- Gęstość stanów:

$$\rho(E) = \frac{E}{\pi(\hbar\tilde{c})^2}$$

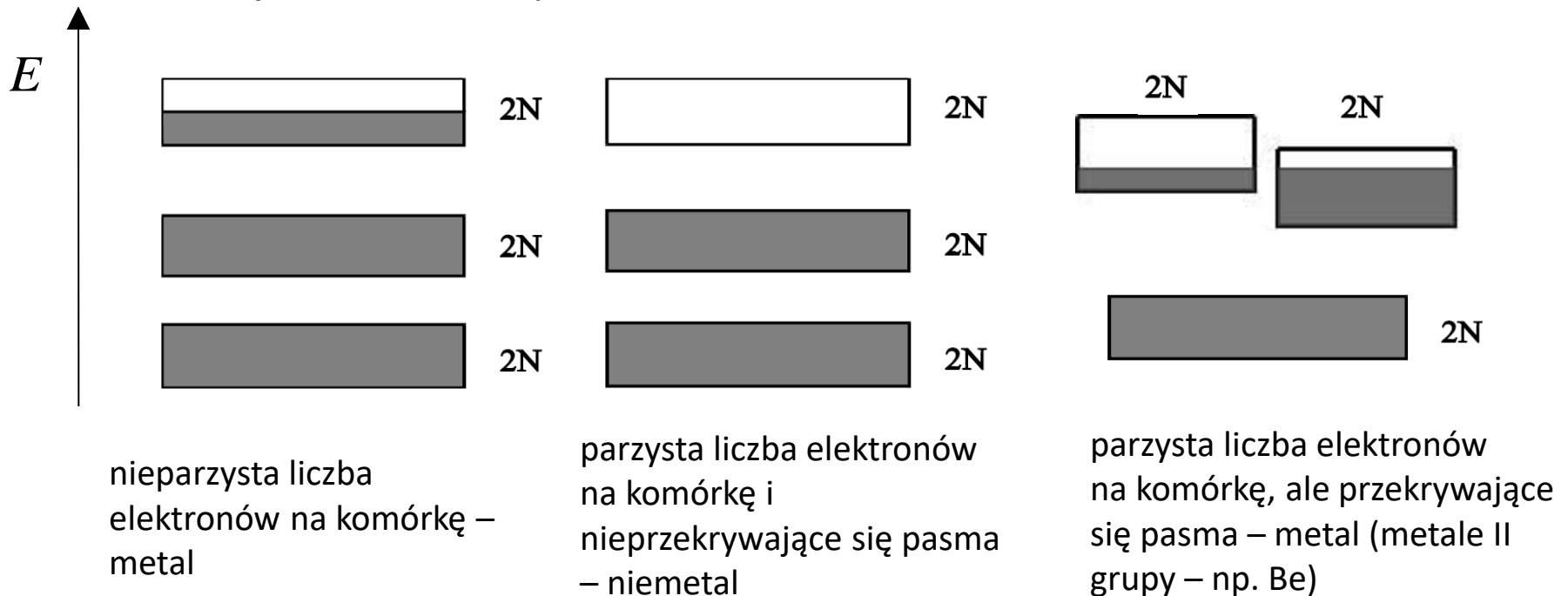
liniowa w funkcji energii

Struktura pasmowa stanów elektronowych

KLASYFIKACJA CIAŁ STAŁYCH (METALE, NIEMETALE)

Klasyfikacja ciał stałych

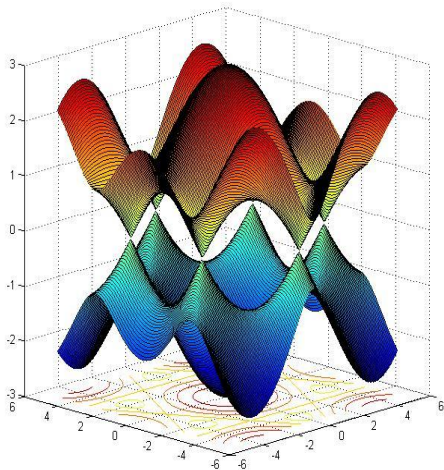
- Jeśli w kryształach makroskopowych mamy N komórek elementarnych, to każdemu stanowi atomowemu (patrz metoda ciasnego wiązania), odpowiada N lub $2N$ miejsc na elektrony – odpowiednio: bez uwzględnienia spinu lub z uwzględnieniem spinu
- W takim razie, jeśli uwzględnić spin, to w **każdym paśmie** jest $2N$ miejsc na elektrony

Klasyfikacja ciał stałych

- Niemetale: izolatory i półprzewodniki – klasyfikacja zależna od wielkości przerwy energetycznej oddzielającej najwyższe pasmo całkowicie zajęte od najniższego całkowicie pustego (w $T=0$ K). Granica umowna około 4 – 5 eV.
- Często wyróżnia się też osobną klasę półmetali („semimetals”, odróżniać od „half-metals”) – są to materiały ze stykającymi się pasmami (lub przekrywającymi się bardzo nieznacznie) – zajętym i pustym w $T=0$ K, ale małą (bądź zerową) gęstością stanów dla energii styku pasm. Przykład:

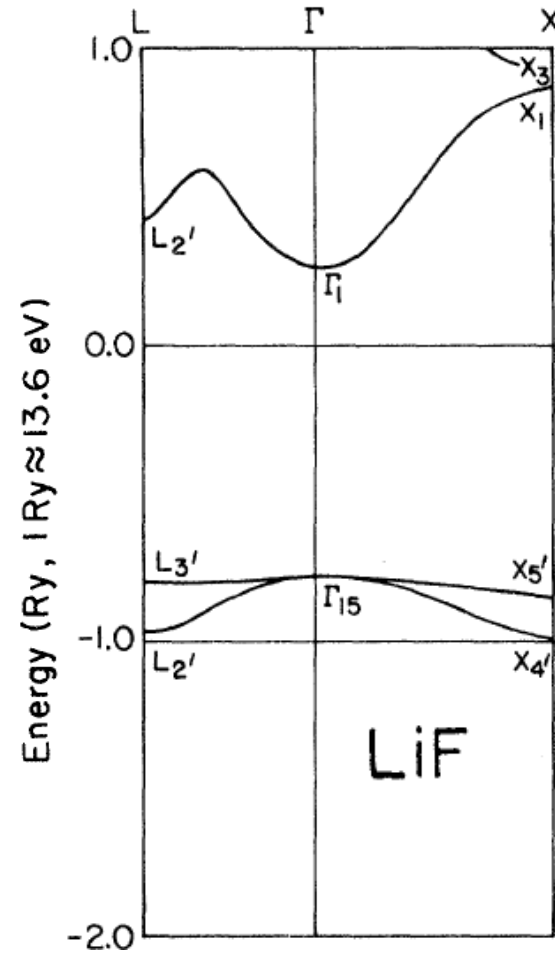
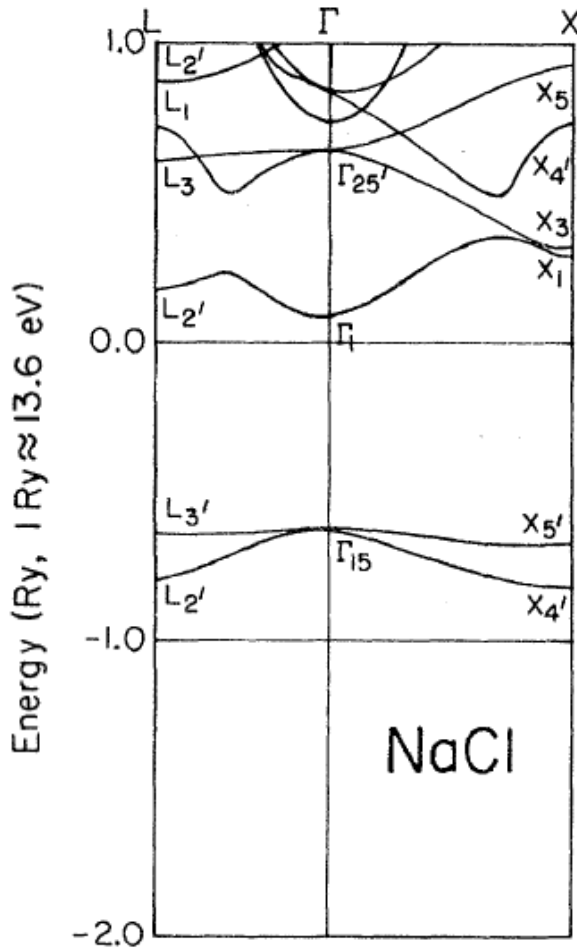
grafen

Właściwe dokonanie klasyfikacji wymaga:

1. określenia liczby elektronów na komórkę elementarną
2. znajomości struktury pasmowej (czy odpowiednie pasma przekrywają się)

Izolatory

Kunz, A.B.: Phys. Rev. **B26**, 2056 (1982)

Metale – Al

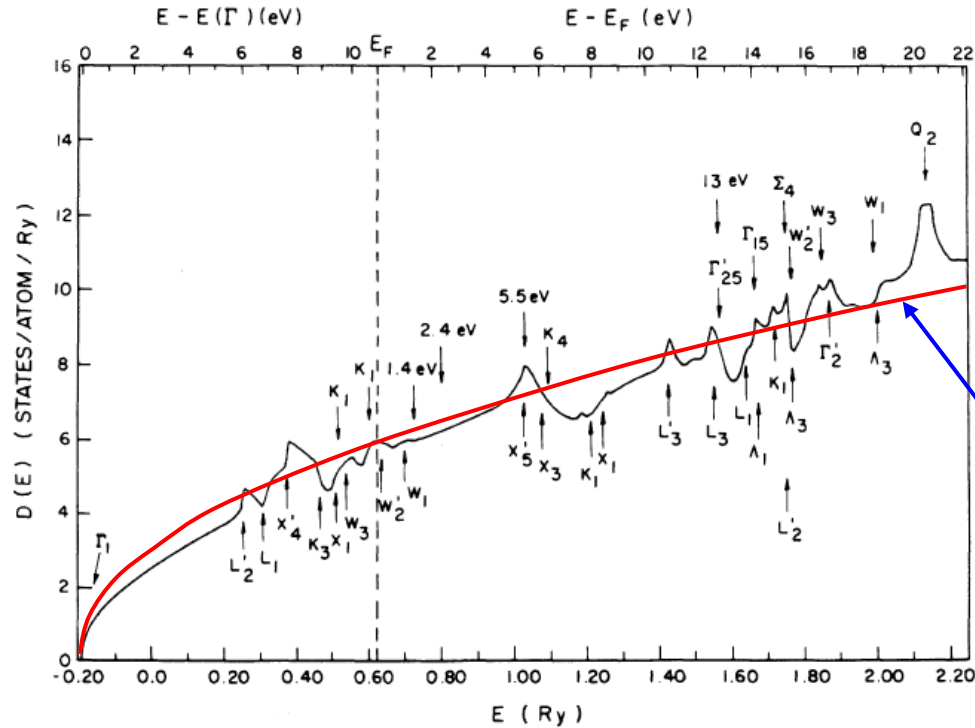

FIG. 2. Density of states of Al. The states responsible for structure are indicated by letters denoting their irreducible representations. The arrows at 1.4, 2.4, 5.5, and 13 eV indicate the location of structure in the experimental K absorption in Ref. 6.

gęstość stanów prawie jak dla elektronów swobodnych!

Szumłowicz, F., Segall, B.: Phys. Rev. B **21**, 5628 (1980).

Metale – Cu

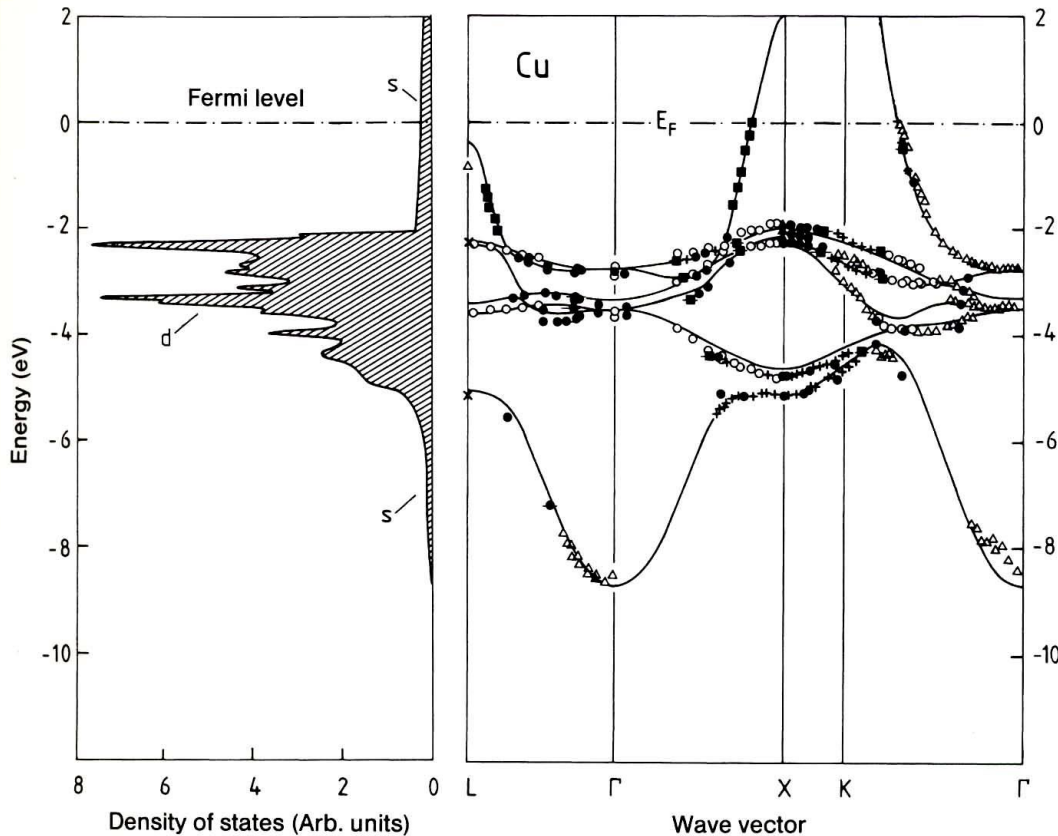

Fig. 7.12. Bandstructure $E(\mathbf{k})$ for copper along directions of high crystal symmetry (*right*). The experimental data were measured by various authors and were presented collectively by Courths and Hüfner [7.4]. The full lines showing the calculated energy bands and the density of states (*left*) are from [7.5]. The experimental data agree very well, not only among themselves, but also with the calculation

Cu:

$[1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6] 3d^{10} 4s^1$

$[Ar] 3d^{10} 4s^1$

elektrony d !

*bardzo słabo dyspersyjne
pasma d*

H. Ibach, H. Lüth, Solid-State Physics –
za H. Eckhardt, L. Fritsche, J. Noffke: *J.
Phys. F*, 14, 97 (1984)

Metale – Ni

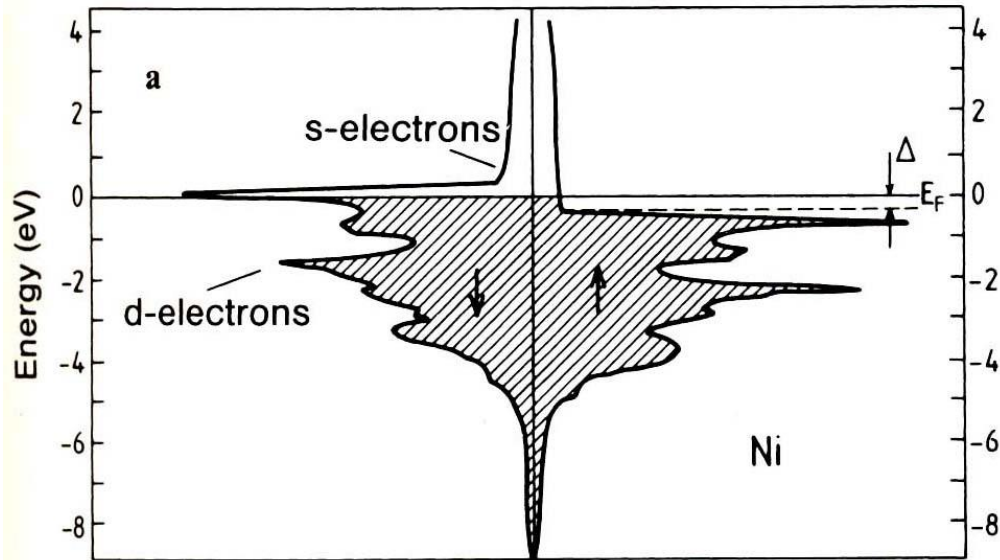
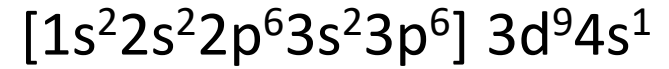

Fig. 8.6. (a) Calculated density of states of nickel (after [8.3]). The exchange splitting is calculated to be 0.6 eV. From photoelectron spectroscopy a value of about 0.3 eV is obtained. However the values cannot be directly compared, because a photoemitted electron leaves a hole behind, so that the solid remains in an excited state. The distance Δ between the upper edge of the d -band of majority spin electrons and the Fermi energy is known as the Stoner gap. In the bandstructure picture, this is the minimum energy for a spin flip process (the s -electrons are not considered in this treatment).

Ni:

uporządkowanie
ferromagnetyczne, rozszczepienie
wymienne, różne energie stanów z
różnym spinem, dwie różne
gęstości stanów dla spinu \uparrow i \downarrow

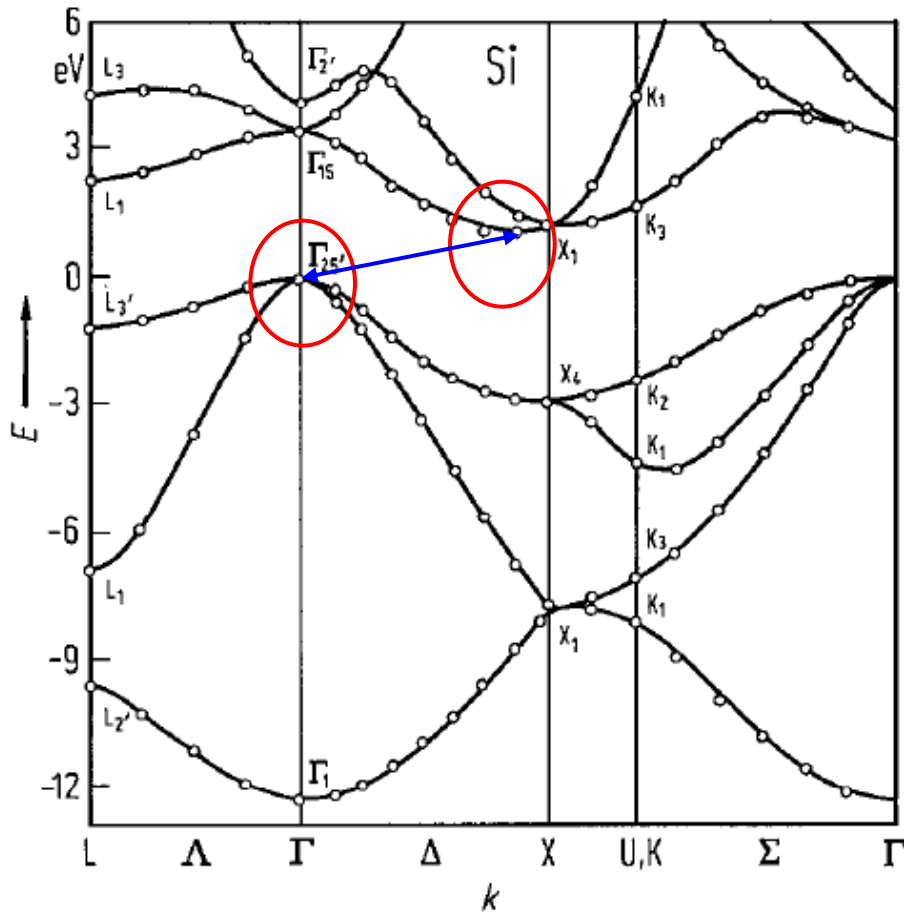
gdyby nie elektrony s ,
byłby to „half-metal”

H. Ibach, H. Lüth, Solid-State Physics – za J. Callaway, C.S. Wang, *Physical Review B*, **7**, 1096 (1973)

Półprzewodniki

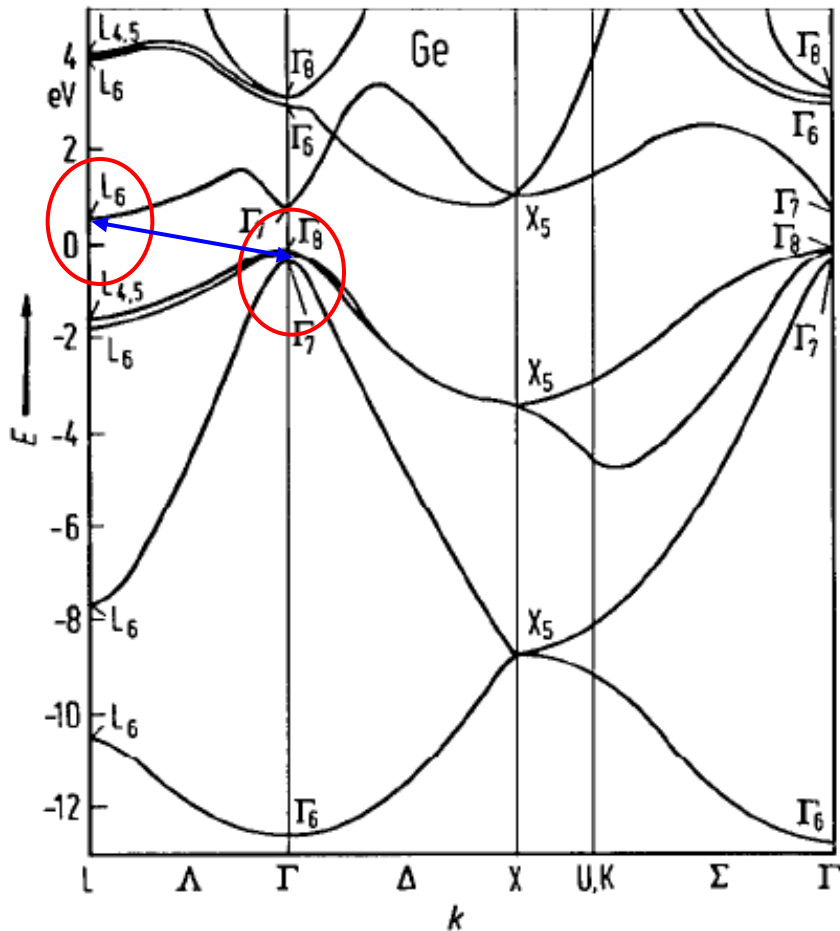
- Półprzewodniki grupy IV (Si, Ge) – struktura diamentu
- Związki półprzewodnikowe $A^{III}B^V$ (np. GaAs, GaN) i $A^{II}B^{VI}$ (np. ZnTe, CdSe) – struktura blendy cynkowej lub wurcytu
- Związki półprzewodnikowe $A^{IV}B^{VI}$ (np. SnTe, PbSe) – struktura NaCl

Półprzewodniki – Si

- Przerwa energetyczna skośna, $E_g = 1,1 \text{ eV}$
- Minimum pasma przewodnictwa na kierunku Δ , powierzchni stałej energii – elipsoidy obrotowe (6 sztuk), $m_{||}=0,92 m_0$, $m_{\perp}=0,19 m_0$
- Maksimum pasma walencyjnego w punkcie Γ , $m_{lh}=0,153 m_0$, $m_{hh}=0,537 m_0$, $m_{so}=0,234 m_0$, $\Delta_{so}=0,043 \text{ eV}$

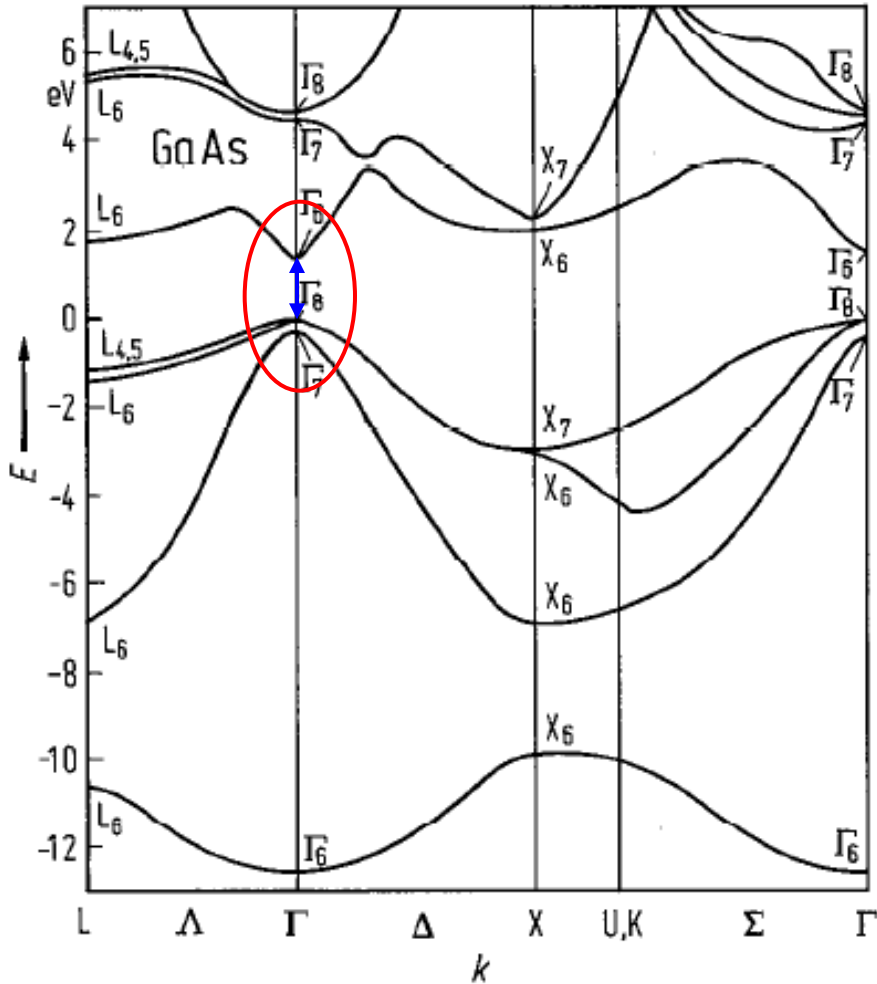
Półprzewodniki – Ge

- Przerwa energetyczna skośna, $E_g = 0,66 \text{ eV}$
- Maksimum pasma walencyjnego w punkcie Γ , $m_{lh} = 0,04 m_0$, $m_{hh} = 0,3 m_0$, $m_{so} = 0,09 m_0$, $\Delta_{so} = 0,29 \text{ eV}$
- Minimum pasma przewodnictwa w punkcie L , powierzchnie stałej energii – elipsoidy obrotowe (8 połówek), $m_{||} = 1,6 m_0$, $m_{\perp} = 0,08 m_0$

Chelikowsky, J.R., Cohen, L.: Phys. Rev. B**14**, 556 (1976)

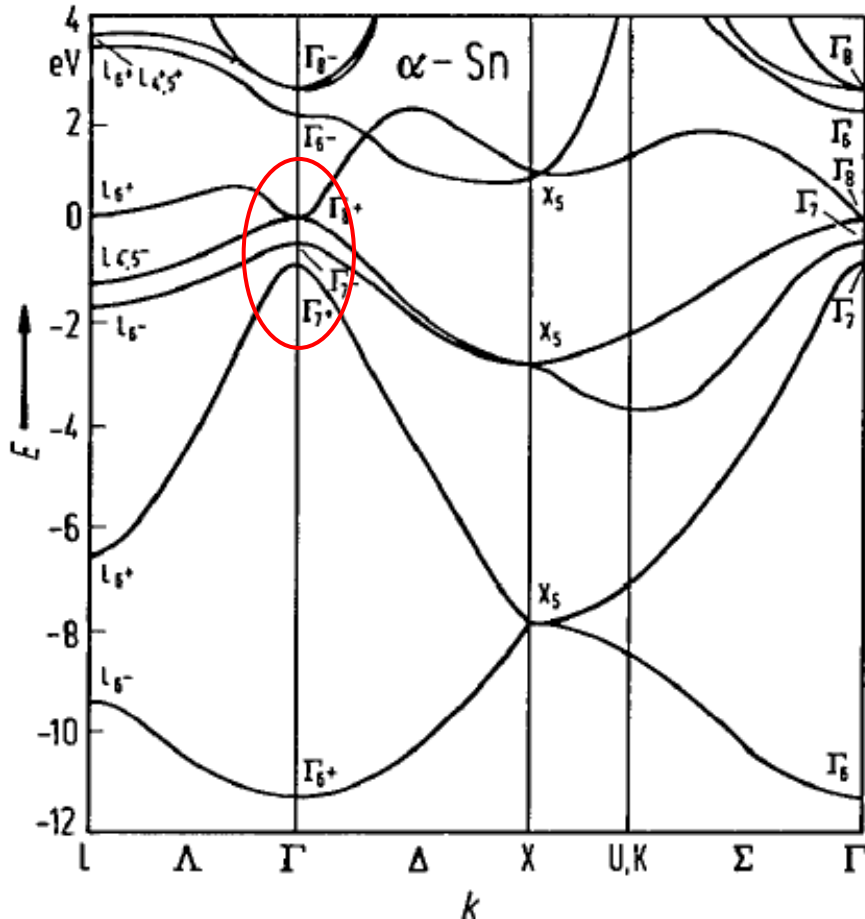
Półprzewodniki – GaAs

- Przerwa energetyczna prosta, $E_g = 1,42$ eV
- Maksimum pasma walencyjnego w punkcie Γ , $m_{lh}=0,076 m_0$, $m_{hh}=0,5 m_0$, $m_{so}=0,145 m_0$, $\Delta_{so}=0,34$ eV
- Minimum pasma przewodnictwa w punkcie Γ , powierzchnie stałej energii – sfery, $m_c=0,065 m_0$

Chelikowsky, J.R., Cohen, L.: Phys. Rev. B **14**, 556 (1976)

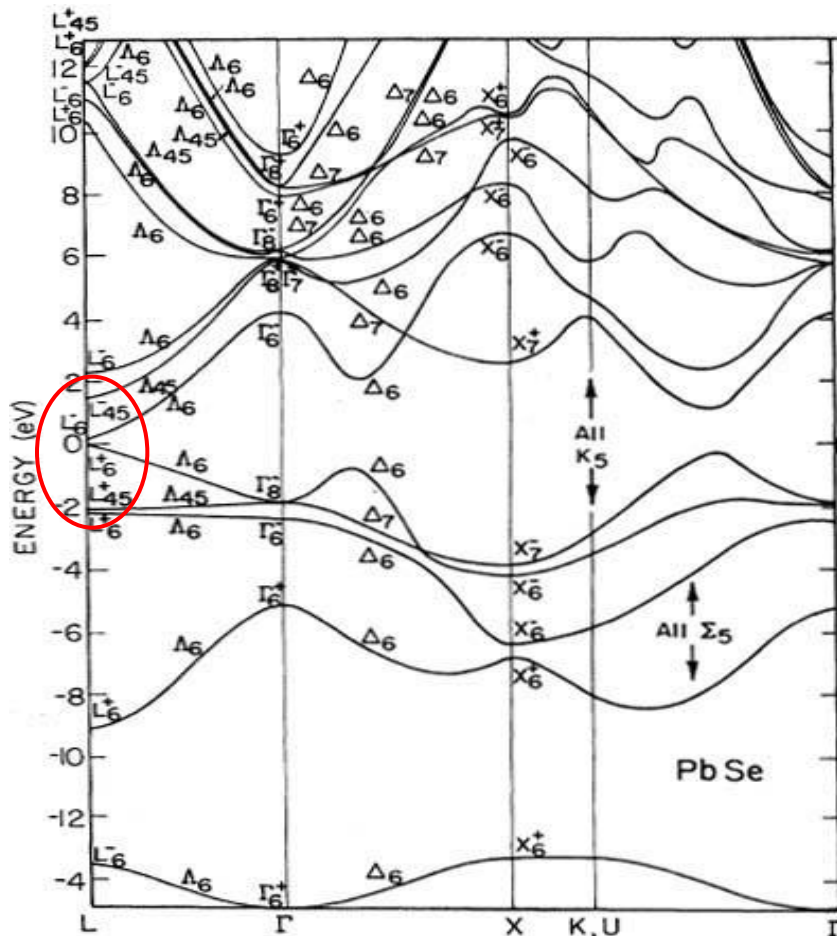
Półprzewodniki – α -Sn

- Struktura diamentu
- Zerowa przerwa energetyczna, $E_g = 0$ eV (tzw. odwrócona struktura)
- Maksimum pasma walencyjnego w punkcie Γ , $m_v=0,195 m_0$, $m_{v2}=0,058 m_0$, $D_{so}=0,8$ eV
- Minimum pasma przewodnictwa w punkcie Γ , powierzchnie stałej energii – sfery, $m_c=0,024 m_0$

Chelikowsky, J.R., Cohen, L.: Phys. Rev. B**14**, 556 (1976)

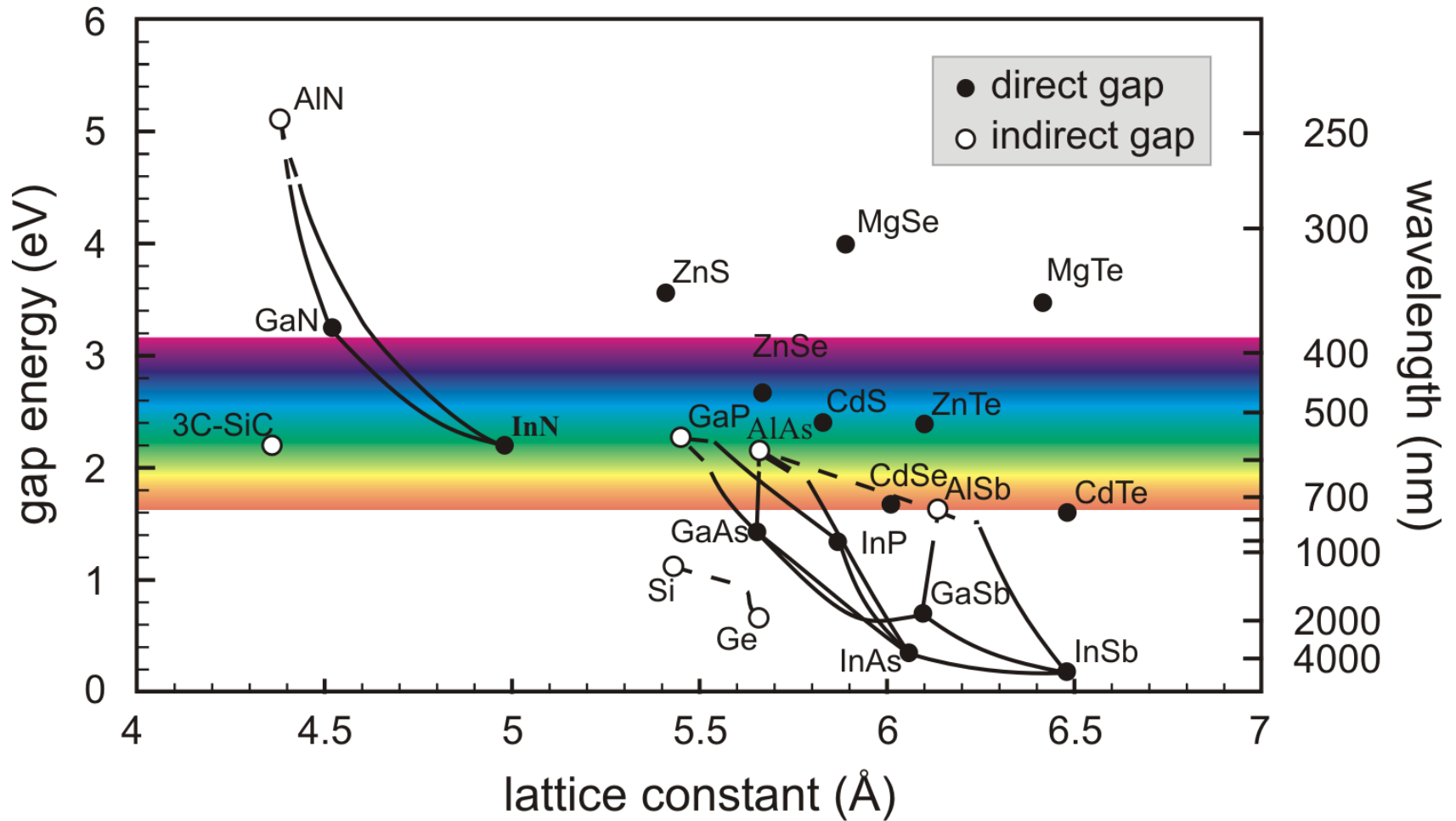
Półprzewodniki – PbSe

- Przerwa energetyczna prosta w punkcie L , $E_g = 0,28$ eV
- Maksimum pasma walencyjnego w punkcie L , powierzchni stałej energii – elipsoidy obrotowe, $m_{||}=0,068 m_0$, $m_{\perp}=0,034 m_0$
- Minimum pasma przewodnictwa w punkcie L , powierzchni stałej energii – elipsoidy obrotowe, $m_{||}=0,07 m_0$, $m_{\perp}=0,04 m_0$

Martinez, G., Schlüter., Cohen, L.: Phys. Rev. B11, 651 (1975)

Półprzewodniki

Kryształy mieszane

- Prawo Vegarda (stopy):

stop: A_xB_{1-x} – np.: $(AlAs)_x(GaAs)_{1-x} \equiv Al_xGa_{1-x}As$

stała sieci:

$$a_{AB} = xa_A + (1-x)a_B$$

- W rzeczywistości nie ma symetrii translacyjnej – losowe rozłożenie atomów jednej lub obu podsieci, pojęcie struktury pasmowej nie ma, ściśle rzecz biorąc, sensu. Stosowane często przybliżenie kryształu wirtualnego (VCA):

$$V_{AB}(\vec{r}) = xV_A(\vec{r}) + (1-x)V_B(\vec{r})$$

- Różnicę między prawdziwym potencjałem a potencjałem VCA (tzw. potencjał stopowy) traktujemy jako zaburzenie
- Struktura pasmowa nie skaluje się liniowo, np.:

$$E_{g_{AB}} = xE_{g_A} + (1-x)E_{g_B} - bx(1-x)$$

b – tzw. parametr „bowingu” (bowing parameter)